

Anketa k 50. výročiu časopisu Slovenská literatúra

V roku 2003 si nielen Slovenská akadémia vied, ale aj časopis Slovenská literatúra pripomenuli 50. výročie založenia. Pri príležitosti tohto okrúhleho výročia redakcia Slovenskej literatúry pripravila anketu s tromi krátkymi otázkami, ktoré mali ambíciu ponúknuť literárnym vedcom a literárnym historikom priestor nielen na retrospektívu, ale aj možnosť vysloviť sa k aktuálnym vedným trendom a problémom vedeckého života. Boli sme príjemne prekvapení záujmom vedeckej obce zúčastniť sa tejto iniciatívy prostredníctvom rôznorodých názorov a podnetov, ktoré mali široký diapazón – od kratších poznámok a drobných úvah až po širšie koncipované spomienkové a literárno-teoretické príspevky. Preto sme sa rozhodli túto redakčnú iniciatívu nechať otvorenú ako diskusiu, ktorá v prípade záujmu môže pokračovať aj v ďalších číslach Slovenskej literatúry. Ak časové dôvody niekomu neumožnili sa jej zúčastniť, môže tak urobiť aj naďalej. Radi však privítame aj texty, ktoré sa nemusia viazať práve na túto anketu, ale môžu reflektovať súčasný stav literárneho výskumu, či postavenie a funkciu literárnej vedy v širšom historickom, kultúrno-spoločenskom kontexte. Zároveň ďakujeme všetkým, ktorí sa tejto ankety zúčastnili.

- r -

Anketové otázky

1. Roku 1989 sa skončilo obdobie ideologickej reglementácie literatúry a jej teoretickej reflexie, pričom vedecký výskum sa pluralizoval a obohatil o nové podnety. Boli pre Vás deväťdesiate roky v tomto kontexte v niečom podnetné a inšpirujúce, priniesli radikálnejší prelom v oblasti teoretického výskumu, alebo boli len hľadaním nového pojmotvorného aparátu, resp. dá sa ešte uvažovať o literatúre v zmysle vývinu, striedania či zmeny metodologických prístupov? Ako vidíte budúcnosť literárnovedného myslenia, prípadne kultúrnu funkciu literárnej vedy v spoločnosti?

2. Čo pre Vás znamená pojem interdisciplinarita, je to len „módna záležitosť“, alebo si naopak myslíte, že je potrebné intenzívnejšie prehlbovať interdisciplinárne vzťahy? Ktoré vedecké disciplíny považujete z toho aspektu pre Váš výskum za najpodnetnejšie?

3. Ako sa pozeráte na vzťah medzi literárnovedným výskumom a jeho inštitucionálnym rámcom? Čo by sa malo podľa Vás v tomto kontexte zmeniť, prípadne ktoré problémy vnímate vo svojom výskume ako najakútnejšie?

1. Pod pluralitou vedeckého výskumu rozumiem (možno celkom nesprávne) relatívne rovnocennú tvorivú *spoluúčasť* rozmanitých metodologických postupov, ktoré svoju oprávnenosť potvrdzujú relevantnou výpovednou hodnotou. Konštatovanie o pluralizovaní nášho literárnovedného výskumu prijímam preto (prepáčte) primerane skepticky.

Ani nie radikálny, ale primerane účinný „prelom“ si žiadali (a žiadajú) viaceré dlhodobo nereflektované, respektíve (eufemisticky povedané) zanedbávané problémy historickej poetiky, otázky celistvosti a diskontinuitnosti literárneho procesu, konzistentnosti a „otvorenosti“ literárnych druhov a žánrov... Vymedzený priestor ankety sotva stačí na vymenovanie „stojatých vôd“ slovenského literárnovedného bádania... Práve ich riešenie sa mohlo stať impulzom pre invenčnú teoretickú reflexiu, resp. pre hľadanie nových, či overovanie „starých“ metodologických postupov a pojmoslovného aparátu. Možno je môj pohľad príliš pragmatický – ale literárnu teóriu a literárnu históriu považujem (nie je to, samozrejme, moje prirovnanie, vyjadrili ho múdrejší) za spojené nádoby literárnej vedy.

Budúcnosť literárnej vedy a jej kultúrotvorného dosahu si odhadovať netrúfam. Videné z mne blízkeho zorného uhla, z ktorého „není prospěšnosti vědy kromě té, jež vyrůstá z pravdy“ (M. Červenka) – budúcnosť bude závisieť od miery argumentačnej presvedčivosti a etickej integrity tejto vedeckej disciplíny.

2. Módnu záležitosťou je skôr pseudointerdisciplinarita, ktorú si u nás mnohí – dokonca úspešne – zamieňajú so skutočnou interdisciplinaritou. Tá je legitímnym – a pri korektnom používaní efektívnym – metodologickým princípom aj v literárnej vede.

3. Inštitucionálny rámec a veda (nielen literárna) predstavujú napohľad „contradictio in adiuncto“. Akokoľvek ale budeme hľadať modus vivendi vedeckého výskumu – bez (ekonomického, administratívneho a pod.) „rámca“ sa asi nezaobíde. Pravda, „rámec“ by mal predstavovať pružný, neprebyrokratizovaný systém a najmä – ak budem čiastočne konkrétna – mal by v prípade humanitných disciplín (vrátane literárnej vedy) rešpektovať ich vnútornú podstatu a zákonitosti. Povinnosťou druhej strany je zase garancia koncepčného a systémového riešenia vedeckej (literárnovednej) problematiky. Dokonca aj vtedy, keď „rámec“ z rôznych dôvodov zlyháva, či nefunguje... A čo jednotlivec v „rámci“ výskumu? Ostáva mu možnosť denne si opakovať známu prosbu sv. Františka z Assisi, aby bol schopný rozlišovať medzi tým, čo je a čo nie je v ľudských silách zmeniť – a občas napriek poznaniu riskovať pokus o zmenu „nezmeniteľného“...

Jozef Minárik

1. R. 1989 sa skončilo obdobie ideologickej reglementácie literatúry... Pravda, ale nastalo obdobie ekonomickej represie, ktorá je horšia než predošlá. Predošlá bola totiž len ohňom, pred ktorým stačíš ujsť, terazšia je povodňou, aká nastala pri potope sveta –

nezachrániš sa, lebo sa nevmestíš do Noeho korábu. Berie so sebou všetko, najmä knižnú kultúru. Už podomieľa základy novostavby SND zlovestná DÉPÉHÁ (doparoma hromského!). Ľubo Roman už nepíše ľúbostné romány, ale práve dokončil politickú esej pod titulom Máme nekultúrnu vládu. Je to pravda, lebo ako-tak za kultúru uznáva šport, ako svedčí výstavba Tenisového centra a i. Kultúrni pracovníci (vedci, spisovatelia) už nemajú kde prezentovať svoj kumšt, kým snobská elita sa bude predvádzať na tenisových kurtoch a tam kurtizovať či kurizovať tým, čo sú im bližší bližšou košeľou než kabátom. „Spiritus movens“ ako zlý duch si vyžaduje viac než inokedy PENIAZE! PENIAZE! PENIAZE! Starobylá anekdota hovorí o generálovi, ktorého sa pýtali, čo je potrebné na vedenie vojny; ten bez váhania povedal: „Peniaze, peniaze a furt len peniaze!“ Dnešná vládna generalita neustále futruje peniaze na výrobu zbraní; nečudo, že na tvorbu kultúrnych hodnôt grošíky chýbajú. Pravda, vedecký výskum sa pluralizoval a obohatil o nové podnety, ale väčšmi teoreticky než prakticky. Zatiaľ výdatne čerpá len z literárnovednej minulosti (napr. Mikulov Slovník slovenských spisovateľov). Našťastie vylieza z pampersplienok a prináša pekné výsledky, najmä v ÚSL SAV (práce Gáfríkovej, Brtáňovej, Vráblovej a i.), sem-tam sa vynorí aj na iných miestach (Škoviera, Frimmová a i.). Žiaľ, zo zimného spánku sa doteraz nezobudili katedry slovenských literatúr v celoštátnom meradle (ani tá bratislavská!). Pre mňa deväťdesiate roky neboli v ničom podnetné a inšpirujúce, ak nerátam desiatku neúspešných pokusov o vydanie výsledkov výskumu. Myslím, že sa dá uvažovať o literatúre v zmysle vývinu striedania či zmeny metodologických prístupov, ale neviem, či tie úvahy prinesú nejaké pozitívne výsledky. Hoci som neprekonateľným optimistom, budúcnosť literárnovedného myslenia a funkciu literárnej vedy v spoločnosti vidím akosi hmlisto a neisto. Nepodarilo sa mi zaopatriť si ružové okuliare, monokel, či lorňon. Nie sú na sklade ani v Ružinove. Fabriky na výrobu očnej optiky boli vytunelované, skrachovali, vyšli na psí tridsiatok alebo na dvadsiatok DÉPÉHÁ.

2. Pojem interdisciplinárna znamená pre mňa – ako v minulosti a iste aj v budúcnosti – medzinárodnú disciplínu, ktorá nie je len „módna záležitosť“, ale trvalý zelený „evergrín“. Preto treba intenzívnejšie prehlbovať interdisciplinárne vzťahy. Pre môj výskum boli, sú a budú z tohto aspektu najpodnetnejšie tieto vedné disciplíny: historická, teologická, knihovedná a národopisná.

3. Vzťah medzi literárnym výskumom a jeho inštitucionálnym rámcom nie je dobrý. Výskumový obraz vypadol z inštitucionálneho rámu. V tomto kontexte by sa malo zmeniť financovanie výskumu. Ťažko sa to dá dosiahnuť, čo predvídal aj chudobný františkán Hugo Gavlovič, keď v jednej básni napísal, že „Peniaze by sa hádam vyhlásili aj za Boha“. Baveru dnes sa nielenže vyhlásili za Boha, ale ho aj zapudili z nebeského trónu. Čo by sa malo v tomto kontexte zmeniť, o tom radšej pomlčím. Čert nikdy nespí, ale bdie, počúva a odpočúva. Najakútnejší problém v mojom výskume je publikovanie. V niektorých vyspelých štátoch, čo ešte nestihli byť našim vzorom, je len mizivá DÉPÉHÁ (dopekla!), alebo nulová, čo nie je reč jalová. Ako príslovie hovorí, kde nula je či nič nie je – tam ani Smrť neberie.

Odpoveď posielam poštou, lebo ako dôchodca nemám na elektroniku. Možno ju donesiem aj osobne, ak môj rozglejený telesný futrál bude v dobrom stave a bude vstave ju do ústavu doniesť do 31. októbra 2003 (dúfam nie 2004!).

Ďakujem, že ste si pripomenuli moju existenciu. Želám všetkým veľa úspechu v živote a robote.

So srdečným pozdravom Váš Minárik, manu propria (či skôr machina scribente).

Bratislava 20. 10. 2003

Zora Prušková

Otázky do ankety, ktoré časopis Slovenská literatúra položil svojim čitateľom, sa týkajú podstatných problémov sebareflexie odbornej disciplíny, pre ktorú sa zaužívalo označenie literárna veda. Dnes má mnohé a rôznorodé podoby, zachováva sa však aj v klasickej podobe akademického výskumu. Prítomná anketa vyzýva k artikulácii problémov, faktov a súvislostí, ktoré sa týkajú práve akademického literárnovedného výskumu. Nedokážem inak, než len veľmi voľne a subjektívne glosovať položené otázky.

1. Otázka spoločenskej a kultúrnej významnosti klasickej literárnej vedy obsahuje veľa paradoxov. Jedným z nich je aj ten, že „vážnosť“ tejto disciplíny sa spochybnila práve etablovaním pluralitného, ideologicky nepríznakového vedeckého bádania. Znejasnili sa tak kontúry toho, čo je vedecky pochybné, a naopak relevantné, nová politická a spoločenská realita je nateraz málo kontrastným pozadím pre rozlíšenie zmysluplného a zbytočného v mozgovej orientácii vedeckého výskumu literatúry. Veľmi špecifickým a zreteľným problémom v kontexte viacerých iných problémov je opakovane stavaná a diskutovaná otázka literárnej historiografie. Formuluje sa na rozhraní ambície a skepsy a iba budúcnosť (možno) naznačí riešenie.

2. Vedecký liberalizmus vo vnútri akademického výskumu je paradoxom iného druhu.

Osobne si veľmi rada spomínam na obdobie druhej polovice osemdesiatych rokov, ktoré som mala možnosť vnímať a tiež sa ho zúčastniť ako obdobia zmysluplnej prípravy na zmenu. Vnímala som ho ako krátke obdobie súhry a súladu všeobecných problémov s ich náhle uvoľneným, neideologickým a tvorivým riešením. Zdá sa však, že produktívnu krízu prelomového obdobia vystriedala pretrvávajúca kríza mnohoročných kritérií.

3. Spravodlivým paradoxom je poznamenaný vzťah medzi individuálnym vedeckým výkonom a jeho inštitucionálnymi rámcami. To druhé nezaručuje jednoznačnú úspešnosť pre budúcnosť vednej disciplíny, dáva jej však nutnú materiálnu podporu, a tiež profesionálne zázemie a motiváciu. Bez ambície riešiť neriešiteľné: som presvedčená, že inštitucionálny rámec je pre akúkoľvek akademickú vedu produktívny. A to aj napriek zložitosti a ťažkopádosti byrokratického aparátu, ktorý inštitucionálny výskum sprevádza. Do budúcnosti je potrebné uveriť, že aj v tejto oblasti existujú tvorivé riešenia a že budú garantované nielen sebazáchovnými stratégiami jednotlivých akademických inštitúcií.